

СТ А Н О В И Щ Е

от проф. Валери Стоилов Стоянов, доктор на науките по
професионално направление 3.2. Психология, Катедра „Мениджмънт
и логистика“, Факултет „Навигационен“ на ВВМУ „Н.И. Вапцаров“

относно дисертационен труд на тема:

**„ВЛИЯНИЕ НА ВОЕННАТА СРЕДА И ЛИДЕРСКАТА
ПОДГОТОВКА ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ИНДИВИДУАЛНИЯ
РЕЗИЛИАНС НА ОБУЧАЕМИТЕ ВЪВ ВИСШЕ ВОЕННО
УЧИЛИЩЕ”,**

за присъждане на ОНС „доктор“ по професионално направление
3.2. Психология (Военна психология),

на РОСИЦА МЛАДЕНОВА НЕДЕВА

I. Общо представяне на дисертационния труд, актуалност на темата и резултати от изследването.

Актуалността на темата на дисертационния труд не подлежи на съмнение. Съществуването на военните училища и специфичната организация на учебно-възпитателния процес в тях, предполага не само формиране на компетентности у обучаемите свързани с използването на военни средства за постигане на целите на въоръжената борба. Съществено за бъдещите офицери и сержанти е и формирането на специфични личностни качества, предпоставка както за кариерно развитие във Въоръжените сили, така и за запазване на психическа дееспособност у военнослужещите и минимизиране на риска от посттравматични последици, като резултат от участието във въоръжени конфликти. В тази връзка докторант Р. Недева си поставя оптималната цел за постигане, а именно „...да установи влиянието на военната среда и лидерската подготовка върху развитието на резилианс при курсанти във военно училище.“ (с. 5).

Така формулираната цел се декомпозира в две пределно логични и ясни цели: 1) Да се направи критичен анализ на теориите за резилианса и да се очертае модел за изследване на резилианса при обучаеми във военно училище; 2) Да се планира, организира и проведе емпирично изследване за влиянието на военната среда и лидерската подготовка върху развитието на резилианс при обучаемите във висше военно училище.

Изложението в дисертационния труд следва логиката на така дефинираните две основни задачи. Дисертационният труд е в обем от 170 страници компютърна разпечатка, като структурно се състои от увод, три глави, обсъждане на резултатите, изводи, заключение, приноси и приложения с използваните методики и списък на използваната литература. Резултатите от емпиричното изследване, представени в трета глава, са илюстрирани с 21 фигури и 18 таблици.

Списъкът на използваната литература се състои от 202 източници на кирилица и латиница. Използваната литература е предимно от последното десетилетие и отразява постиженията в изследователските търсения по проблемите свързани с темата на дисертационния труд. Литературните източници са използвани коректно и са цитирани надлежно.

Първа глава е посветена на изясняване на същността на понятието **резилианс** (resilience). Основният акцент е поставен върху факта, че резилиансът е *система от личностни качества, които помагат на човек да преуспява пред лицето на нещастieto*. С други думи, при високо рискови ситуации или заплаха, индивидът успешно се адаптира и възстановява. Логично докторант Недева стига до извода, че резилиансът е *мултидименсионална характеристика, която, освен в зависимост от личностните качества и ресурси, варира и според контекста, времето, възрастта, пола и културния произход, както и при отделния индивид в различните житейски обстоятелства*.

Подробно и критично се анализира динамиката в развитието на теориите за резилианса, като са представени четирите „вълни“ на този процес.

Първоначално изследванията за резилианса се фокусират върху дефинициите и описанията на понятието. По-късно, втората вълна – върху променливите, свързани с издръжливостта, върху разпознаването и разбирането на специфичните процеси, които могат да доведат до издръжливост. Третата вълна се концентрира върху проверка на идеите за различните видове целенасочени интервенции, които могат да доведат до подобряване на издръжливостта. Четвъртата, съвременна вълна на изследвания, се съсредоточава и върху ролята на невралната пластичност за издръжливостта в различни рискови ситуации и при заплахи.

Особен акцент в анализите за същността на явлениято е поставен върху ролята на индивидуални особености за прояви на резилианса. Същевременно са анализирани и ресурси на средата, в която се проявява дейността на индивида, които го подтикват да реагира по позитивен начин на предизвикателства.

На базата на този подробен, критичен анализ на изследванията до момента, докторантът фокусира вниманието към проявите на резилианса във военната среда. В отделен параграф са изяснени постиженията на изследователите за резилианса във военна среда. Росица Недева обобщава, че когато разглеждаме резилианса отнесен към военнослужещите, то това е преди всичко „...*способност да се поддържа оптимално изпълнение на задачите по време на критични ситуации, позитивно възстановяване...*” и „...*поддържане на бойната мотивация при посрещане на изискванията на оперативната обстановка.*” (с.37-38). Представени са и основните фактори, които създават тази способност, систематизирани в четири групи – индивидуални качества, сработеност на екипите от гледна точка на съвместната им дейност, физическата дееспособност на военнослужещите и фактори (външни за военнослужещите но с директно влияние върху резилианса им), като семейство, степен на сплотеност на екипите, стил на управление от командирите, морал в бойната единица и др.

В последните два параграфа от първа глава се разглеждат възможностите за развитието на устойчивостта на военнослужещите, профилът на високо резилиантна личност и психологични методики за изследване на резилианса.

Първа глава завършва с очертаване на модел за собственото на докторанта емпирично изследване. Моделът е адекватен и логически произхожда от критичните анализи за същността на изследваното явление и специфичните му прояви във военна среда.

Теоретичната част на дисертационния труд е разработена с разбиране на проблематиката и е показана способност за критична оценка на съществуващите теоретични модели и резултатите от емпирични изследвания по корелиращи с дисертационния труд теми, както и възможността за приложението им за конкретните цели на настоящото изследване.

Във втора глава е представена постановката на емпиричното изследване, като са дефинирани цел, задачи и хипотези на изследването, представена е процедурата на изследването, изследваната съвкупност и съблюдаваните етични норми, както и е представен методическият инструментариум

Преценявам предложението от докторанта модел за изследване, включените в него методики, както и процедурата за изследване, като оптимални за постигане на целта на дисертационния труд.

В трета глава са представени резултатите и е направен задълбочен анализ на емпиричната информация, отнесен към заложените хипотези.

Емпиричната информация е обработена статистически адекватно, чрез използване на дескриптивна статистика, корелационен анализ, t – критерий на Стьюдент, факторен анализ, регресионен анализ, оценка на вътрешната консистентност на скалите чрез алфата на Кронбах и непараметрични методи.

Като цяло емпиричното изследване е прецизно планирано и проведено, а емпиричната информация качествено обработена и анализирана.

Сред най-съществените резултати от емпиричното изследване са находките, че военно-учебната среда и военно обучение влияят положително върху резилианса на курсантите. Изискванията на средата към личността на курсанта са високи и водят до изграждане на нови поведенчески модели за справяне в трудни ситуации, което повишава способността на курсантите за саморегулация на поведението.

Разкрити са ресурси на средата, в лицето на социалната подкрепа, оказвана както по хоризонтала в курсантските подразделения, така и по вертикала от техните командири, която повишава резилианса на курсантите. С това се очертават подходи за организация на процеса на адаптация на курсантите към военната среда и последващото им професионално развитие.

Апробираният психологичен тренинг, като елемент на военно-лидерската подготовка, доказва своята ефективност за повишаване на резилианса при курсантите и следва да се развива и утвърждава като форма за повишаване на самооценката на курсантите и оптимизма им по отношение на професионалното развитие и способностите им да се справят с предизвикателствата на военната професия.

Разкриването на основните характеристики на високо резилиантната личност е предпоставка за оптимизиране на психологичния подбор на кандидатите за курсанти, а впоследствие и за по-адекватна индивидуална и групово работа за развитието на високи нива на резилианс сред бъдещите офицери.

Дисертационният труд притежава научни и научно-приложни приноси, в актуална област на психологическото познание.

Авторефератът отразява изцяло съдържанието на дисертационния труд, а основните части от него са представени в статии в списания и сборници с научни трудове, като Росица Недева отговаря на минималните национални изисквания за присъждане на ОНС „доктор“, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, съгласно Приложение към чл. 1а, ал. 1 на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България.

II. Научни и научно-приложни приноси:

Дисертационният труд дава основание за формулиране на следните научни и научно-приложни приноси:

1. Предложен е обобщен модел за изследване на индивидуалния резилианс при обучаемите курсанти във Висше военно училище на основата на теорията за развитието на резилианса като личностна характеристика и позитивен развитиен процес.

2. Представена е концепция за планомерно изграждане на устойчивост на курсантите за справяне със стреса, породен от процеса на адаптацията към специфичните условия за живот и дейност.

3. Разработена, апробирана и валидизирана е тренингова методика за повишаване на индивидуалния резилианс на курсантите.

4. Разкрити са факторите оказващи влияние върху изграждането на индивидуалната устойчивост в условията на военната среда и обучение. Проследява се влиянието на оптимизма и позитивните взаимоотношения върху нивото на резилианса.

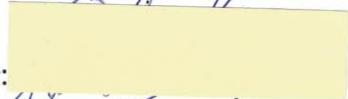
5. Адаптирана и валидизирана за български културна условия е нова методика за измерване нивото на индивидуалния резилианс при лица над 18 години.

6. Изведени са значимите личностни характеристики и характеристики на средата, които оказват влияние за развитието на високо резилиантна личност.

III. Заключение

Представеният дисертационен труд е цялостно и актуално изследване в значима област на психологическото познание. Има характеристики на завършен монографичен труд. Научните приноси са от теоретичен и приложно-практичен характер. Това ми дава основание да препоръчам на уважаемите членове на научното жури, напълно убедено, да гласуват за присъждането на **РОСИЦА МЛАДЕНОВА НЕДЕВА** на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление **3.2.Психология (Военна психология)**.

19.07.2019 г.
гр. Варна

Рецензент:
Проф. д.н.
Проф. д.н. Валери Стоянов